

Lausunto

31.5.2022

Sosiaali- ja terveysvaliokunta
Kuuleminen 2.6.2022
Yksikönpäällikkö Jussi Matikkala

Kansalaisaloite KAA 10/2021 vp – Ehjänä syntynyt – loppu ”ehetyshoidoille”

Sosiaali- ja terveysvaliokunta kutsunut oikeusministeriön kuultavaksi käsitellessään kansalaisaloitetta Ehjänä syntynyt – loppu ”ehetyshoidoille” (KAA 10/2021 vp). Oikeusministeriö esittää lausuntonaan kunnioittaen seuraavan.

Kansalaisaloite

Kansalaisaloitteesta ilmenee, että ehetyshoidoilla ja –terapioilla tarkoitetaan seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin muuttamiseen tähtääviä hoitomuotoja. Tieteellisen tutkimustiedon perusteella seksuaali- tai sukupuoli-identiteettiä ei voida muuttaa ehetyshoitojen kaltaisilla toimenpiteillä. Aloitteessa todetaan edelleen, että on tutkimusnäyttöä siitä, että ehetyshoidot aiheuttavat pitkäaikaista haittaa sekä kuormitusta kohteena olevan mielenterveydelle. Aloitteessa edellytetään, että eduskunta ryhtyy toimeen kriminalisoidakseen ehetyshoidot.

Postiosoite
Postadress

Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress

Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon

0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax

09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet

kirjaamo.om@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

Aloitteessa ei lähemmin kuvata tällaisten hoitojen sisältöä tai ketkä tällaisia hoitoja tarjoavat ja suorittavat.

Oikeusministeriön selvitys

Syksyllä 2021 julkaistiin oikeusministeriön selvitys Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea - Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Selvityksessä käsiteltiin myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa eheytystoimintaa.

Niin kutsuttu eheytystoiminta viittaa moninasiin interventioihin, jotka pykivät tai väittävät pyrkivänsä muuttamaan henkilön seksuaalista suuntautumista heteroseksuaaliseksi tai sukupuoli-identiteettiä cis-sukupuoliseksi (henkilö, joka identifioituu ja on tyytyväinen syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa ja yleensä myös ilmaisee sukupuoltaan sen mukaisesti). Kontekstista riippuen eheytystoiminnan käsitettä käytetään kuvaamaan monenlaisia käytäntöjä ja menetelmiä.

Selvitystä varten tietoa kerättiin erilaisista asiantuntijalähteistä, koska tutkimustietoa aiheesta ei juuri löydy Suomessa. Selvityksessä päädyttiin toteamaan, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaan eheytystoimintaan olisi puuttava nykyistä voimakkaammin. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta ongelmallista on, että eheyttäminen liittyy laajasti henkilön ihmiskäsityksen muuttamiseen. Kansalaisjärjestöjen toteuttamissa eheytystoimintaa koskevissa selvityksissä on todettu, että toiminnan haitallisia vaikutuksia ovat muun muassa itsetuhoisuus ja lisääntyneet mielenterveysongelmat.

Lukuisat tutkimukset ovat osoittaneet, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kärsivät muuta väestöä useammin masennuksesta ja mielenterveysongelmista. Syrjintä, kielteiset asenteet ja näkymättömyys yhteiskunnassa vaikuttavat kielteisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien mielenterveyteen. Kouluterveyskyselyn 2019 mukaan ahdistuneisuudessa erot nuorten välillä olivat jopa kolminkertaisia. Sekä

sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista että seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 31 % arvioi kärsivänsä kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta.

Selvitystä varten haastateltujen järjestöjen mukaan eheytysoimintaa tapahtuu Suomessa esimerkiksi hengellisiin ja uskonnollisiin yhteisöihin tai sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyvään toimintaan kytkeytyen. Järjestöjen tiedossa on esimerkiksi tapauksia, joissa sosiaali- ja terveysalojen ammattilaiset ovat pyrkineet aktiivisesti ohjaamaan asiakkaitaan hetero- tai cisnormien mukaiseen toimintaan henkilön oman pohdinnan tukemisen sijaan.

Selvityksessä suositellaan tiedonkeruun lisäämistä sateenkaari-ihmisiin kohdistuvasta eheytysoiminnasta. Lisäksi selvityksessä suositellaan, että selvitetään vaihtoehtoja eheytysoiminnan kieltämiseksi esimerkiksi osana uskomus- ja vaihtoehtohoitojen sääntelyä.

Rangaistavuutta koskevia näkökohtia

Rangaistavaksi säätämisen aiheellisuutta arvioidaan oikeusvaltiollisten kriminalisointiperiaatteiden valossa. Niihin sisältyy seuraavia lähtökohtia:

- rangaistussäännöksillä suojellaan oikeusjärjestyksen tunnustamia intressejä loukkauksilta;
- rikosoikeudellista järjestelmää tulee käyttää vasta, kun käytettävissä ei kohtuudella ole mitään muuta keinoa moitittavan käyttäytymisen torjuntaan (rikosoikeuden viimesijaisuutta koskeva ultima ratio –sääntö);
- rangaistavaksi säätämisestä koituvat hyödyt ylittävät selvästi siitä aiheutuvat haitat;
- rangaistava menettely tulee yksilöidä ja kuvata laissa tarkkarajaisesti (rikosoikeudellinen legaliteettiperiaate);
- rangaistavuuden edellytysten todentaminen ei saa olla käytännössä mahdotonta tai sattumanvaraiseksi jäävää;

-rangaistavaksi säätäminen ei saa olla perusoikeuksien taikka EU- tai kansainvälisten velvoitteiden vastaista ja

-rikoksesta säädettävä rangaistus ei saa olla epäsuhteessa rikostyyppin moitittavuuteen ja muista rikoksista säädettyihin rangaistusasteikkoihin nähden.

Vastaavan kaltaisesti perustuslakivaliokunnan käytännön mukaan rangaistavaksi säätäminen edellyttää, että siihen on painava yhteiskunnallinen tarve. Lisäksi rangaistusseuraamuksen ankaruuden tulee olla oikeassa suhteessa teon moitittavuuteen, ja rangaistusjärjestelmän kokonaisuudessaan tulee täyttää suhteellisuuden vaatimukset (ks. esim. PeVL 9/2016 vp).

Rangaistavaksi säätämisen tarpeellisuus riippuu osaltaan siitä, onko menettely mahdollisesti jo joltakin osin säädetty rangaistavaksi. Rikosoikeudellisen arvioinnin näkökulmasta merkitystä voi olla ainakin sillä, miten kysymyksessä olevaa hoitoa tarjotaan tai markkinoidaan, mitä hoito sisältää, onko hoidon kohde 18 vuotta täyttänyt ja osallistuuko hän hoitoon vapaaehtoisesti.

Myös kansalaisaloitteessa tarkastellun rikoslain 21 luvun 5 §:n pahoinpitelyn perustunnusmerkistön mukaan tähän rikokseen syyllistyy muun muassa se, joka tahallaan vahingoittaa toisen terveyttä. Tällaisina terveysvahinkoina tulevat kyseeseen myös todennettavat psyykkiset vauriot. Myös rikoksen yritys on rangaistava. Muun kuin vähäisen ruumiinvamman ja sairauden, joka voi olla myös psyykinen, aiheuttaminen huolimattomuudesta on rangaistavaa vammantuottamuksena (RL 21:10). Vakavan terveydenvaaran aiheuttaminen tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta on rangaistavaa vaaran aiheuttamisena (RL 21:13).

Rikoslain 21 luvun terveyteen kohdistuvissa rikoksissa henkilövahingon tai sen vaaran aiheuttamisen tapaa ei ole lähemmin määritelty. Henkilövahinkojen aiheuttaminen on mahdollista mitä moninaisimmilla tavoilla, eikä olisi mielekäästä yrittää kuvata kysymykseen tulevia tekotapoja. Täysi-ikäisen, teon merkityksestä selvillä olevan teon kohteen suostumus merkitsee lähtökohtaisesti teon rankaisemattomuutta.

Jos hoito olisi vastikkeellista ja henkilöä olennaisesti erehdytettäisiin hoidosta odotettavissa olevien tulosten suhteen, menettely saattaisi joissain tapauksissa täyttää petosrikoksen (RL 36:1) edellytykset. Jos hoidossa tai sen tarjoamisessa yleisön saataville saatetussa viestissä panetellaan tai solvataan tiettyä henkilöryhmää seksuaalisen suuntautumisen perusteella, tämä voi täyttää kiihottamisrikoksen (RL 11:10) edellytykset.